

Slavica Marčeta

Terapija seksualnih zlostavljača – kazna ili pomoć?

Slavica Marčeta

Terapija seksualnih zlostavljača – kazna ili pomoć?

Prevod sa nemačkog:
Krešimir Bosnar

Co-funded by the
Tempus Programme
of the European Union

Novi Sad, 2017.

Naslov originala:

Slavica Marčeta

TÄTERTHERAPIE BEI SEXUELLEM MISSBRAUCH

Strafe oder Hilfe? Friedensau, 2008.

Slavica Marčeta

TERAPIJA SEKSUALNIH ZLOSTAVLJAČA

– kazna ili pomoć?

Prevod sa nemačkog:

Krešimir Bosnar

Recenzenti:

dr Andreas Bochmann

prof. dr Zorica Kuburić

Lektura i korektura sa nemačkog:

Ljiljana Ćumura

Prelom teksta:

Slobodan Blagojević

Fotografija na korici:

Zorica Kuburić

Izdavač:

Univerzitet u Novom Sadu i Filozofski fakultet

Štampa:

FUTURA, Petrovaradin

Tiraž:

300 primeraka

ISBN 978–86–499–0217–6

**Prevod publikacije realizovan je u okviru projekta
Strengthening Higher Education for Social Policy Making
and Social Services Delivery**

544246-TEMPUS-1–2013–1-RS-TEMPUS-JRC.

**Sadržaj i stavovi izneti u ovoj publikaciji
ne izražavaju nužno i stavove Evropske Unije.**

SADRŽAJ

10 godina posle.....	7
Predgovor.....	9
1 Uvod.....	11
2 Pravne osnove krivičnih dela protiv seksualnog samoopredeljenja	14
2.1 Pravna definicija i objašnjenje pojma seksualnog zlostavljanja dece.....	15
2.1.1 Seksualno samoopredeljenje.....	15
2.1.2 Pojam seksualnog čina.....	16
2.1.3 Starosna granica seksualne zrelosti	17
2.2 Pravne osnove krivičnih dela protiv seksualnog samoopredeljenja	18
2.3 Pregled pojedinih oblika dela	21
2.3.1 Osnovni oblik dela seksualnog zlostavljanja dece prema čl. 176	21
2.3.2. Članovi 176a i 176b: Teško seksualno zlostavljanje dece / seksualno zlostavljanje dece sa smrtnom posledicom.....	23
2.3.3. Pravne posledice kod drugih seksualnih prekršaja.....	24
3 Počinitelji/počiniteljke	25
3.1. Počinitelji/počiniteljke prema polu i starosti	25
3.1.1. Žene kao počinitelji	26
3.1.2. Mladi počinitelji/ke.....	32
3.1.3. Dece kao „počinitelji“	35
3.2. Muškarci kao počinitelji	37
3.2.1. Tipovi počinitelja i klasifikacijski sistemi	38
3.2.2. Ritualno seksualno zlostavljanje dece	42
3.3. Strategije počinitelja	43
3.3.1. Odbrambene strategije počinitelja	43
3.3.2. Strategije i načini ponašanja počinitelja	46
3.3.2.1. Petostepeni model prema Hajligerovoj	46
3.3.2.2. Strategije odraslih počinitelja	48
4 Terapija i tretman počinitelja seksualnih (krivičnih) dela.....	51
4.1. Principi terapijskog lečenja počinitelja seksualnih krivičnih dela	53
4.1.1. Pomoć ili kazna: o problemu „prinudne terapije“	53

4.1.2. Specifičnosti vezane za počinitelje seksualnih krivičnih dela i problem primene kazne u zatvoru ..	56
4.1.3. Terapeutski odnos	58
4.1.4. Koncepti i ciljevi terapije	60
4.2. Ambulantno lečenje počinitelja seksualnih (krivičnih) dela.....	61
4.2.1. Ciljevi ambulantne psihoterapije	62
4.2.2. Metode lečenja.....	63
4.2.3. Primer dobre prakse: Ambulantno lečenje na klinici Charité u Berlinu	67
4.3. Stacionarno lečenje za vreme izdržavanja kazne.....	69
4.3.1. Kriterijumi za lečenje u socijalno-terapeutskim ustanovama	69
4.3.2. Smernice za socijalnu terapiju	71
4.4. Lečenje počinitelja seksualnih prestupa u prinudnom smeštaju	73
4.4.1. Pacijenti	74
4.4.2. Koncept terapije.....	75
4.5. Terapija i lečenje mladih počinitelja seksualnih krivičnih dela	78
4.5.1. Svet mladih počinitelja i potrebe za terapijom	78
4.5.2. Koncept terapije.....	79
4.6. Terapija u odnosu na recidivizam počinitelja seksualnih krivičnih dela	82
4.6.1. Dosadašnja istraživanja	83
4.6.2. Projekat „Recidivizam i kriminalne karijere počinitelja seksualnih prestupa“	84
4.6.3. Terapijsko lečenje i rizik recidivizma.....	89
4.7. Terapija povezana s prevencijom.....	90
4.7.1. Opšta primarna prevencija.....	91
4.7.2. Primarna prevencija počinitelja	92
4.7.3. Sekundarna prevencija počinitelja.....	93
4.7.3.1. Primarna i sekundarna prevencija žrtava.....	94
5 Sažetak i izgleđi za budućnost	95
Literatura.....	98
Prilog 1.....	109
Pogovor	113

10 godina posle...

Nataša Kampuš (Natascha Maria Kampusch) je sa deset godina, 2. marta 1998. godine, na putu u školu, oteta i ugurana u kombi od strane Volfganga Prikopila (Wolfgang Priklopil). Priklopil je bio Austrijanac, bez posla, koji je Natašu držao zatvorenu deset godina u svojoj kući, u okolini Beča. Nataša je nakon desetogodišnjeg zatočeništva, kada je već imala 18 godina, uspjela pobeći otmičaru. Priklopil je umro nedugo nakon Natašinog bega – sumnja se na samoubistvo. Slučaj Nataše Kampuš je tek nakon bega, kroz veliki eho u medijima, postao svetski poznat. Tome su doprinele i dve knjige koje su postale bestseleri: „3096 dana“ i „10 Jahre Freiheit“ (10 godina slobode). Takođe je snimljen i film „3096 dana“ o njenom životu i iskustvu zatočeništva i zlostavljanja.

U aprilu 2008. godine je još jedan slučaj, takođe iz Austrije, postao svetski poznat. Jozef Fricl (Josef Fritzl) je 24 godine, u više navrata, zlostavljao kćerku i držao je zatvorenu u posebno konstruisanom podrumu porodične kuće. Kćerka mu je rodila sedmoru dece. Jedno je umrlo posle porođaja, troje je usvojeno od strane samog zlostavljača, a troje je takođe držao u trajnom zatočeništvu. Fricl je javnosti tvrdio da se kćerka pridružila nekoj sekti i da je jednostavno ostavila decu pred njegovim vratima. Slučaj je otkriven kada je jedno od dece, rođeno u zatočeništvu, teško obolelo i moralo biti smešteno u bolnicu. Tada već devetnaestogodišnja devojka Kerstin je bila bez identiteta i slučaj je izašao na videlo. Osuđen je na doživotnu kaznu zatvora.

Pojedinosti samog slučaja su nezamislivo strašne i neverovatne, no čak ni ovako veliki slučajevi nisu retkost, dešavaju se po celom svetu. Strašnija je činjenica da se seksualno zlostavljanje dece događa upravo u našem susedstvu i to ne u podrumima duboko pod zemljom, nego u porodičnim domovima, vrtićima, školama i crkvama. Za Fricla su poznanici govorili „deka pun ljubavi“ i većina zlostavljača to na

prvi pogled i jesu ili barem je to njihovo lice, koje pokazuju svetu i zajednici u kojoj žive. Osobe koje seksualno zlostavljaju decu ne izgledaju kao čudovišta. Oni su najbolji zatvorenici, ljubazni, učtivi, dobronamerni, vrlo prilagodljivi. Kada sedite preko puta zlostavljača i gledate ga u oči, razgovarate s njim, uvek se iznova pitate da li je moguće da je unazad desetak godina, u više navrata, zlostavljao preko petnaestoro dece i to u periodu od nekoliko godina više dece istovremeno. Ne samo da je moguće, nego je i istina, više puta nepotpuna. Često je broj dece još veći, ali nažalost neotkriven.

Prošlo je gotovo deset godina od pisanja magistrarskog rada, no čitajući uvodnik ne mogu reći kako se u tom vremenu u našem društvu, kada je u pitanju terapija seksualnih zlostavljača kao primarni oblik prevencije seksualnog zlostavljanja, nešto značajno promenilo. U društvu, dakle porodici kao njegovoj osnovnoj jedinici, još uvek je tema seksualnog zlostavljanja prilično tabuizirana, retko se o njoj govori i još ređe nešto preduzima. Umesto da ispravnim pristupom i otvorenim razgovorom naučimo decu da budu jaka, kako bi se mogla odupreti zlostavljaču, mi zastrašivanjem i prikriivanjem stvaramo idealne preduslove za potencijalne žrtve, a time i prikriivanje i zataškavanje zločina. S druge strane, neadekvatnom terapijom, kontrolom i praćenjem zlostavljača ugrožavamo pre svega decu i zanemarujemo primarni oblik preventivnog rada sprečavajući sâmo zlostavljanje pre nego se dogodi, nego delujemo tek kada se ono dogodi. Duboko verujem kako svakoj žrtvi seksualnog zlostavljanja kao društvu, ali i kao pojedinci i stručnjaci, dugujemo angažovanost, trud za promenom svesti i konkretizovanje rada ne samo sa žrtvama, što se podrazumeva, nego i sa zlostavljačima. Delujući tako mi stvaramo sigurnije okruženje, informisanu i kompetentnu decu, pre svega unutar porodica, u vaspitno-obrazovnim ustanovama, a samim tim i u društvu kao celini. To dovodi do otkrivanja, ali pre svega do sprečavanja samog zločina, što je naš krajnji cilj.

Predgovor

Seksualno zlostavljanje predstavlja jedno od najstrašnijih zločina koji se mogu zamisliti. Prve pomisli o seksualnom zlostavljanju navode većinu na razmišljanje o teškoj kazni, osveti i gađenju. Pogotovo, kada se radi sa žrtvama seksualnog nasilja, znamo da ne postoji jedan „bezopasan“ slučaj; posledice su ozbiljne i razarajuće za bilo koje ljudsko biće i zahtevaju dug put do oporavka. Ipak, ne umanjujući važnost iznetog, trebamo biti svesni da je i počinioциma potrebna pomoć – pre svega zbog zaštite potencijalnih budućih žrtava. U interesu je celokupnog društva ne da se osveti prestupnicima i da se sve svodi na kažnjavanje, već da se razmotre mogući razlozi vršenja zločina i, što je još važnije, da se pomogne prestupnicima da žive život bez seksualnog nasilja ili čak i sa prikladnim seksualnim ispunjenjem.

Slavica Marčeta se usudila da se bavi ovom temom u istraživanju. Na samom početku svoje istraživačke odiseje istakla je donekle obeshrabrujuće svedočanstvo o problemima sa kojima se svaki istraživač može susresti, ali uprkos tome, autorka nas poziva da se suočimo sa tabuima. Poziv se ne odnosi samo na širu javnost, već i na stručnjake i profesionalce koji rade u ovoj oblasti. Rezultat koji je proizašao je veoma dobro istraživanje koje može proširiti horizonte, stimulisati diskusiju i podstaći dalja istraživanja. Knjiga „Terapija seksualnih zlostavljača - kazna ili pomoć?“ predstavlja odličan pregled terapeutskih mogućnosti i strategija kada su u pitanju počinioци seksualnog zlostavljanja. To je svakako oblast rada koju stručnjaci i profesionalci ne treba da zanemare, već da se suoče i time proaktivno bave.

Autorka je sakupila relevantnu literaturu i razvila temu na vrlo koncizan, dobro strukturiran i čitljiv način. Stoga,

ova knjiga može poslužiti, pre svega kao referentni alat, ali isto tako i kao ohrabrujući primer šta jedno dobro istraživanje može postići. Kad se ovakva magistarska teza objavljuje - pogotovo u međunarodnoj saradnji - pokazuje da ima značaj i izvan kulisa akademije i time ispunjava cilj obrazovanja: priprema za službu čovečanstvu. U Friedensau smo svakako ponosni na dostignuće naše alumnistkinje i želimo čitaocima knjige da steknu nove uvide i pronađu neke odgovore bez predrasuda i klišea.

Andreas Bochmann, M.Div., M.A., Ph.D.,
prorektor i direktor Master akademskog programa
„Counselling“ (Savetodavni rad)
Theologische Hochschule Friedensau

1 Uvod

Nemačko društvo je i dalje bilo u stanju šoka povodom slučaja Nataše Kampuš, kada je u Austriji otkriven još monstruozniji slučaj seksualnog izrabljivanja. Otac (Josef Fricl) je 24 godine seksualno zlostavljao kćerku, držeći je zatvorenu u podrumu. Pomislili bi da se nešto užasnije od ovog ne može otkriti. Ipak, može. Sa ćerkom je dobio sedmero dece. Slučajevi seksualnog zlostavljanja postali su deo svakodnevice.

Tragični i jezoviti slučajevi poput ovog dovode do drastičnih i prenaduvanih odjeka u medijima, stvaraju iskrivljenu sliku, povod su histeričnim reakcijama, oštrijim zakonima i stvaraju strah za sopstvenu sigurnost. Pritom se postavlja pitanje: ko je u stanju činiti takve grozote, ko su počinitelji? Da li su to psihički bolesne osobe, nepoznati ljudi ili bliski srodnici? Prošle su godine od kada se otvorenije i češće govori o seksualnom zlostavljanju, ali stepen informisanosti nemačke populacije o problematici seksualnog zlostavljanja i o tome ko su počinitelji tih dela nije se značajno popravio. S obzirom da je seksualno zlostavljanje dugo predstavljalo tabu temu, uočljiva je potreba da se to nadoknadi, te je neophodno nastaviti sa istraživanjima i javnim diskusijama, čemu doprinosi i ovaj rad.

U diplomskom radu već sam se bavila navedenom problematikom, dok mi je sada namera bila dublje istražiti pitanje počinitelja, samog čina i terapijskih potreba. U okviru terapije počinitelja, posebna pažnja posvećena je smislu terapije, postavljajući pitanje radi li se o kazni radi kazne ili radi pomoći. Sagledavajući terapiju sa stajališta samog počinitelja ideja je bila pokazati i drugu stranu terapije. Kvalitativnim socijalnim istraživanjem i metodom narativnih intervju htela sam ispitati počinitelje koji se nalaze, ili su se nalazili u terapiji, koliko im je ona pomogla i kako su doživeli terapiju: kao zakonom određenu kaznu, ili kao pomoć koja će im pomoći prevladati i držati pod kontrolom seksualne sklonosti prema deci.

U skladu s tim, zajedno s mentorima u Institutu za porodicu i socijalna istraživanja Visoke teološke škole Fridensau, stupila sam u kontakt s Forenzičkom klinikom Uhtšpringe, s namerom da tamo sprovedemo istraživanje. Kroz brojne telefonske razgovore, pisma, elektronsku poštu i lične razgovore prikazali smo im rezultate naših istraživanja i objasnili koji su dalji ciljevi istraživanja. Pristali su učestvovati u istraživanju, ali kada smo pokušali dogovoriti konkretne termine intervju a i razgovora s počiniteljima, Forenzička klinika ih je u početku odgađala, da bi se na kraju sasvim povukla, ne pokazujući dalji interes za istraživanje. U junu je već bilo kasno tražiti neku drugu instituciju, budući da je rok za predaju rada bio tačno određen. Zbog toga sam se morala usmeriti isključivo na postojeću literaturu i završiti rad.

U okviru vremena koje sam imala na raspolaganju, pokušala sam pružiti orijentacioni pregled ovog kompleksnog problema kroz sveobuhvatnu prezentaciju različitih aspekata izvršenja dela i terapije počinitelja.

Neka tematska područja usled toga nisu mogla biti obrađena. Tako, na žalost, nisam mogla razraditi zanimljivo pitanje o međuzavisnosti homoseksualnosti odnosno transseksualnosti i seksualnog zlostavljanja. Isto tako, nisam se upuštala u pokušaje teoretskog psihološkog objašnjavanja terapijskih pristupa. S obzirom na obim i čitljivost rada, pitanje dečje pornografije, a posebno njene „pristupačnosti“ kroz internet, nije obrađeno, kao što su morali biti izostavljeni i dublji profili počinitelja-pedofila. Smatram da sva ova ograničenja, opravdana gore navedenim razlozima, daju orijentacioni pregled.

Razmatranja koja slede podeljena su na tri dela. U prvom delu postavljam osnove za uvođenje u tematiku. U to se ubrajaju postavke aktuelnog zakonodavstva o pravnim pojmovima i definicijama seksualnog zlostavljanja i odgovarajućeg čina i činjeničnog stanja. Drugi deo sadrži saznanja o počiniteljima dela, njihovim strategijama i načinu reagovanja, te o tipičnim metodama približavanja detetu. Pritom se prikazuju i tipovi počinitelja polazeći od samog počinjenog nasilja, te

se govori o počiniteljima s obzirom na pol i starost. U trećem delu rada, koji predstavlja srž, u prvom se planu nalazi terapijska pomoć počiniteljima seksualnog zlostavljanja. Ponuda raznih vidova terapija i mogućnosti lečenja predstavljena je kroz institucionalne okvire ambulantnog lečenja, terapije u socijalno-terapeutskim ustanovama i forenzičkim klinikama (psihijatrijsko-forenzičkim specijalnim bolnicama)¹. Potom sledi terapijski koncept pojedinačne i grupne terapije, kao i određeni uslovi i ciljevi terapija. Pitanje da li je terapija kazna ili pomoć počiniteljima seksualnih prestupa obrađuje se u okviru prinudne terapije. Poslednji deo rada podeljen je na dva dela i obrađuje opasnost ponavljanja dela i prevenciju počinitelja, povezano sa terapijom počinitelja. Problematika ponavljanja seksualnih prestupa predstavljena je kroz aktuelne studije i istraživanja sprovedena u Nemačkoj na tu temu. Primarna i sekundarna prevencija počinitelja i žrtava ne obuhvata samo (potencijalne) počinitelje i žrtve, već društvo u celini, jer ono može uticati na buduće izglede u okvirima prevencije.

Uzevši u obzir visoke stope ponovnog izvršenja dela, kakvima ih predstavljaju mediji, terapija počinitelja nema dobre izglede. Premda bi mnogi ljudi, pre svega političa-

1 *Forenzička klinika* (psihijatrijsko-forenzička specijalna bolnica) predstavlja ustanovu gde su smeštene osobe (pacijenti sa mentalnim poremećajima koji su počinili krivična dela) koje su upućene radi psihijatrijskog ispitivanja ili veštačenja, a kojima je određena mera pritvora ili se nalaze na izdržavanju kazne zatvora.

Termin *forenzički pacijent* odnosi se na izvršioca krivičnog dela kome je izrečena neka od mera bezbednosti - obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, obaveznog lečenja narkomana i obaveznog lečenja alkoholičara, ili na lice kojem je u prekršajnom postupku izrečena ista zaštitna mera.

Na teritoriji Republike Srbije postoji nekoliko ustanova u koje su, radi hospitalnog lečenja, smešteni forenzički pacijenti, a to su: Specijalna zatvorska bolnica u Beogradu i tri specijalne bolnice za psihijatrijske bolesti (u Vršcu, Gornjoj Toponici i Novom Kneževcu). Lečenje forenzičkih pacijenata, ali u ambulantnim uslovima, obavlja se i u drugim zdravstvenim ustanovama: kliničko-bolničkim centrima, opštim bolnicama, Klinikama za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“, Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu i dr. (*dodatni komentar L.J.Ć. upotpunjen podacima iz Izveštaja o stanju u ustanovama za lečenje forenzičkih pacijenata u Srbiji. Dostupno na: www.helsinki.org.rs/serbian/doc/Izvestaj%20o%20forenzickim%20ustanovama.pdf*)

ri, ali i ostali, najradije doživotno zatvorili, kastrirali ili čak ubili počinitelje, ovaj rad bi trebao predstaviti i drugu stranu terapijskih mogućnosti za počinitelje seksualnih prestupa, te ih sagledati ne samo kao zaštitne mere i mere sprečavanja, nego i kao „*mogućnosti izlječenja*“.

2 Pravne osnove krivičnih dela protiv seksualnog samoopredeljenja

Izjava da svako dete rođenjem dobija ljudska prava dovela je do ratifikacije Konvencije o pravima deteta Ujedinjenih nacija 1989. godine, koju su do danas potpisale sve zemlje osim Sjedinjenih Američkih Država i Somalije. Time su se države potpisnice obavezale štititi prava deteta. Konvencija o pravima deteta bavi se ličnim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima sve dece, bez obzira na boju kože i pol, religiju ili poreklo.

Svako dete ima:

- Pravo na život (član 6). To znači da moraju biti ispunjene osnovne potrebe deteta kao što su hrana, smeštaj i zdravstvena zaštita, kako bi ono moglo preživeti.
- Pravo na razvoj i, shodno tome, pravo na obrazovanje, slobodu veroispovesti i slobodu misli (član 14).
- Pravo na učešće (član 15). Ovo uključuje pravo na slobodu izražavanja mišljenja i učešće u pitanjima koja se tiču života dece, ali takođe i pravo na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja.
- Pravo na zaštitu (član 19). Podrazumeva zaštitu od zlostavljanja i mučenja, zanemarivanja i eksploatacije, učestvovanja u oružanim sukobima i zloupotrebe droga. To takođe znači zaštitu protiv dečjeg rada i seksualne eksploatacije. Deca imaju pravo i moraju biti zaštićena od bilo koje vrste i oblika zloupotrebe i zlostavljanja.

Možemo primetiti, da je termin „interes deteta“ (član 3) sadržan u brojnim članovima nemačkog zakonodavstva kao najviša pravna granica i maksima, jer je dobrobit dete-

ta nužna kao moralna i etička, ali i kao zakonska norma. Samim tim je jasno, da seksualno zlostavljanje dece krši sve te zakonske i društvene norme, te je lečenje počinitelja između ostalog i preventivna mera zaštite deteta.

2.1 Pravna definicija i objašnjenje pojma seksualnog zlostavljanja dece

Kada govorimo o seksualnom zlostavljanju dece, važno je razjasniti njegovu definiciju. U skladu s tim, u stručnim se krugovima nadaleko i naširoko raspravlja o definiciji seksualnog zlostavljanja (Amann i Wipplinger, 1997: 19–21; Bange, 2002: 49–51; Bange, 2004: 30; Bange i Deegen, 1996: 105).

Pravna definicija seksualnog zlostavljanja dece prema nemačkom Krivičnom zakoniku u članovima 176 i 176a je usmerena na objektivno činjenično stanje, opisano u Krivičnom zakoniku, te sadrži sledeće regulatorne odredbe, podeljene na tri propisa: Temeljni oblik zlostavljanja dece, kvalifikovani oblik teškog seksualnog zlostavljanja dece i izvršno kvalifikovani prestup seksualnog zlostavljanja dece sa smrtnom posledicom (Laubenthal, 2000: 99). Osim navedenog, seksualno zlostavljanje je svako seksualno delo kojim se krši pravo na seksualno samoopredeljenje te osobe. Zlostavljana osoba određenog je uzrasta, ili još nije došla do propisane starosne granice, i nalazi se u posebnom odnosu s počiniteljem. Osoba može biti i nesposobna za pružanje otpora usled psiho-fizičkog stanja u kojem se nalazi (Egle i dr., 2000: 502). No, pre nego što se pozabavimo pojedinim oblicima dela potrebno je objasniti još neke pojmove.

2.1.1 Seksualno samoopredeljenje

Pod seksualnim samoopredeljenjem podrazumeva se individualno pravo na slobodu koje mora biti osigurano. Ta

sloboda obuhvata slobodu odlučivanja o mestu, vremenu, obliku i partneru u seksualnom odnosu.

Naime, ovo individualno pravo proizlazi iz temeljnog pravnog konteksta nemačkog prava i predstavlja institucionalno poimanje čoveka i porodice. Zakonodavac time nastoji pravnim sredstvima očuvati i zaštititi seksualni život od njegovog stavljanja na tržište, kao i zaštititi seksualni razvoj mladih od raznih uticaja (Kindhäuser, 2002: 626).

2.1.2 Pojam seksualnog čina

Prema nemačkom Krivičnom zakoniku seksualni čin odnosno seksualne radnje su: *„načini ponašanja koji su, na osnovu spoljašnjih pokazatelja ili konkretnog konteksta, rodno uslovljeni“*. One moraju biti počinjene nad/sa sopstvenim ili stranim telom. Postoje takođe i višeznačne radnje, kao npr. ginekološki pregledi ili različite vrste sportova, koje bi se takođe mogle interpretirati kao seksualne, ali takvima se smatraju samo ukoliko je moguće bez ikakve sumnje razaznati njihov seksualni karakter s obzirom na situaciju (Egle i dr., 2000: 502). Takve radnje moraju biti objektivno seksualnog karaktera gledano iz ugla razumnog posmatrača, a ne subjektivno seksualnog karaktera iz ugla počinioca. Dakle: *seksualni čin/radnja je svako telesno dodirivanje, koje je po svojim spoljašnjim pokazateljima i socijalnom smislu seksualno uslovljeno.*²

Prema članu 184f. seksualne radnje imaju određenu relevantnost u odnosu na zaštićeno pravno dobro. U samom Zakonu one nisu tačno utvrđene, već se traži da su one relevantne s obzirom na žrtvu. Kada govorimo o traženoj relevantnosti, mislimo na vrstu, intenzitet i trajanje povrede pravnog dobra, na primer, neometanog seksualnog razvoja omladine i slobode seksualnog samoopredeljenja (Egle i dr., 2000: 502). Sve u svemu, radnja ne sme izgledati kao „nor-

² <http://www.lexisnexis.com/de/recht/search/commentarysubmitForm.do>

malna“ i socijalno-etički prihvatljiva. Nerelevantnima smatramo obične poljupce, zagrljaje ili kratko milovanje.

Član 184f st. 2 razlikuje seksualne radnje na samome sebi, nad drugima, odnosno od strane nekog drugog i pred drugima. Time se pokazuje razlika između seksualnih radnji sa i bez fizičkog kontakta. Kada se radi o seksualnim radnjama nad nekom osobom, dovoljan je fizički kontakt dodirivanjem odeće. Osoba koju dodiruju ne mora uopšte biti svesna kontakta, ona može i spavati ili biti bez svesti (Kindhäuser, 2002: 626).

U ovu grupu se ubrajaju i seksualne radnje koje počinitelj vrši na sebi ili pomoću sopstvenog tela, kao i radnje koje čini pred drugim osobama.

U tom slučaju razlikujemo seksualne radnje u kojima počinitelj prisiljava žrtvu da ih čini na nekoj drugoj osobi, ili da neka treća osoba počini seksualne radnje nad žrtvom (Neuman i dr., 1995: 3).

Takođe razlikujemo i seksualne radnje koje počinitelj čini pred nekim trećim, na primer, kada otac prisiljava svoju kćerku na seksualni odnos s njim, pred njenom sestrom ili bratom. U ovom slučaju imamo dve žrtve, ali jednako su tako moguće situacije kada imamo dva počinitelja i jednu žrtvu.

Kada nema fizičkog kontakta, žrtva mora uočiti seksualne radnje. Pritom nije nužno da žrtva shvati seksualni značaj samog čina (Jäger-Helleport, 2001: 38).

Tako, na primer, deca nižeg uzrasta ne shvataju značaj seksualnih radnji, i njihov vokabular još nije dovoljno razvijen. Ona samo znaju da tako nešto ne bi želela raditi. Da bi se uočile seksualne radnje, nije neophodna fizička prisutnost počinitelja. Dovoljan je i kontakt preko telefona, ukoliko osoba koja je dobila poziv to smatra seksualnim napastovanjem (Kindhäuser, 2002: 662).

2.1.3 Starosna granica seksualne zrelosti

Uzrast, koji se prema nemačkom zakonu smatra starosnom granicom seksualne zrelosti, odnosno starosnom gra-

nicom stupanja u seksualne odnose, je uzrast u kom osobu možemo smatrati „pravno sposobnom na davanje pristanaka“.³ Pritom treba uočiti da ne postoji tačno utvrđena i jedinstvena starosna granica. Ona je različita s obzirom na starost, odnosno uzrast osobe i na okolnosti koje određuju delo.

Nemačko zakonodavstvo pravi jasnu razliku kod starosne granice seksualne zrelosti. Prema članu 176 Krivičnog zakonika najniža starosna granica je do 14 godina. Seksualne radnje sa decom koja još nemaju 14 godina su načelno zabranjene, dok s osobama starijim od 14 godina nisu kažnjive. S druge strane, kažnjivo je seksualno zlostavljanje mladih ukoliko počinitelj iskorištava nesposobnost žrtve za seksualno samoopredeljenje i njen zavisni položaj, ili ukoliko nad njom obavlja seksualne radnje uz novčanu naknadu.⁴

U članu 174 KZ, do 16 godina je zaštićena starosna granica od seksualnog zlostavljanja osoba koje su pod pravnim starateljstvom zlostavljača. Ovde se radi o deci koja su počinitelju poverena na vaspitanje, obrazovanje ili zbrinjavanje.

U istom članu određena je starosna granica do 18 godina kada se radi o mladima koji su počinitelju povereni na vaspitanje, obrazovanje ili starateljstvo, ili su mu podređeni u okviru službe ili radnog odnosa, ili koji iskorištava i zloupotrebljava s time povezanu zavisnost mladih.

Prema članu 174 st. 1 t. 3 takođe su kažnjive seksualne radnje sa sopstvenom ili usvojenom decom mlađom od 18 godina.⁵

2.2 Pravne osnove krivičnih dela protiv seksualnog samoopredeljenja

U našem društvu i društvenim strukturama nema mesta seksualnim odnosima između odraslih i dece. U Nemačkoj, pa čak i u inostranstvu, 1996. i 1997. godine otkriveni su dra-

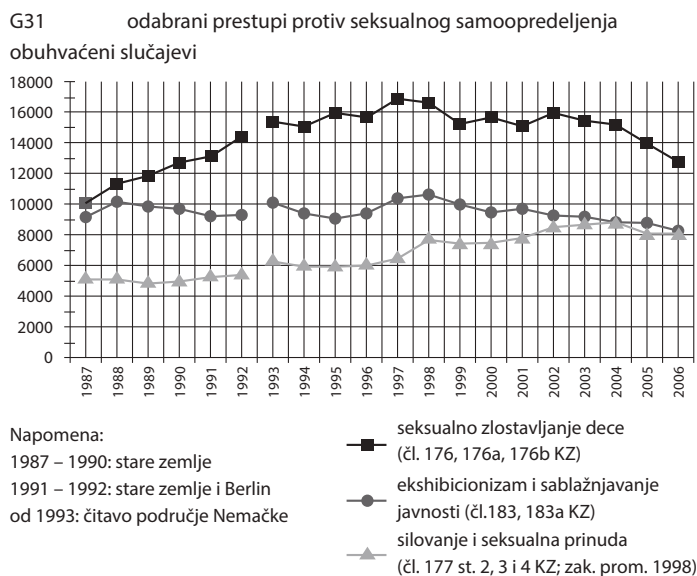
3 www.dejure.org

4 Pogledati na: <http://www.ecpat.de/index.php?id=79>

5 Pogledati na: <http://www.ecpat.de/index.php?id=79>

matični slučajevi seksualnog zlostavljanja. Neki od njih izvršili su ubijanjem žrtve, što je prouzrokovalo vrlo osjetljivu kriminalno-političku situaciju i dovelo do stvaranja osnovnih pretpostavki za donošenje Zakona o sprečavanju seksualnih prestupa i drugih opasnih zločina od 26.1.1998. godine čime je trebala biti smanjena opasnost od ponavljanja zločina (Nemačko društvo za istraživanje seksualnosti, 1998: 163 ff.). U tabeli koja sledi (Tabela 1) prikazani su odabrani prestupi protiv seksualnog samoopredeljenja u Nemačkoj. Iako seksualno zlostavljanje dece pokazuje trend opadanja, ostaje otvoreno pitanje prikrivenih, „sivih“ brojki tj. neprijavljenih slučajeva.

Tabela 1. Odabrani prestupi protiv seksualnog samoopredeljenja u Nemačkoj

Izvor: www.bka.de/pks/pks2006/index2.html

Ukratko, nemački Zakon je uveo sledeće promene. Kao prvo, pooštrene su pretpostavke za prevremeno uslovno otpuštanje s odsluženja kazne zatvora, stacionarnih sigurno-

snih mera ili kazne maloletničkog zatvora.⁶ Kod počinitelja kod kojih je postojala posebno velika opasnost od ponavljanja dela, obavezno je stručno veštačenje o pitanju daljeg postojanja opasnosti pre uslovnog otpuštanja s odsluženja ostatka kazne.⁷ U okviru odlaganja izvršenja kazne odnosno uslovnog otpuštanja s odsluženja ostatka kazne, kao i u slučaju nadzora ponašanja, sud upućuje počinitelja na terapiju čak i bez pristanka osuđenika, ukoliko lečenje ne zahteva telesne zahvate.⁸ Silom zakona, osuđenik na najmanje godinu dana zbog krivičnih dela protiv seksualnog samoopredeljenja mora ostati pod nadzorom ponašanja i nakon izdržavanja zatvorske kazne u celosti. Ukoliko ne pristaje na lečenje, nadzor ponašanja može trajati neograničeno.⁹ Kod počinitelja seksualnih prestupa kod kojih nije moguće lečenje i koji su osuđeni na više od dve godine zatvorske kazne, sprovođenje kazne odvija se u socijalno-terapeutskoj ustanovi. Od 1.1.2003. godine propisano je prinudno premeštanje.¹⁰

Osim toga, sud može osuđenima na najmanje dve godine zakonske kazne odrediti i preventivni pritvor ukoliko su već bili osuđeni na najmanje dve godine zatvorske kazne za jedan ili više prestupa, koje su počinili pre izvršenja novog dela.¹¹ Kod počinitelja seksualnih prestupa, koji su ponovili zločine i kod kojih je očito da će ih ponoviti, čak i bez prethodne osude oduzimanja slobode, dozvoljeno je počinitelju seksualnog krivičnog dela odrediti pritvor. Ukoliko postoji opasnost visokog stepena, i počinitelj bi mogao biti opasan za žrtvu, određeni privremeni pritvor, čak i kada je to bilo prvi put, može biti produžen doživotno, bez ponovnog naloga suda.¹² U skladu s tim, produženi su i rokovi za registrovanje ove grupe počinitelja prestupa (Laubenthal, 2000: 10–13).

6 Čl. 57 st. 1 t. 1 str. 2 i čl. 67d st. 2 t. 1 Krivičnog zakonika (nem. StGB);
čl. 88 st. 1 Zakona o maloletničkom krivičnom pravosuđu (nem. JGG)

7 Čl. 454 st. 2 t. 1 str. 2 Zakona o krivičnom postupku (nem. StPO)

8 Čl. 56c st. 3 br. 1, čl. 57 st. 3, čl. 68b st. 2 str. 2 Krivičnog zakonika

9 Čl. 68f st. 1 str. 1 Krivičnog zakonika

10 Čl. st. 2 Zakona o izvršenju kazne zatvora i zatvorskih mera korekcije i prevencije (nem. StVollzG)

11 Čl. 66 st. 2 Krivičnog zakonika

12 Čl. 67d st. 3 Krivičnog zakonika

2.3 Pregled pojedinih oblika dela

2.3.1 Osnovni oblik dela seksualnog zlostavljanja dece prema čl. 176

U praksi je član 176 najčešći seksualni prestup. Propis određuje neometani seksualni razvoj osoba mlađih od 14 godina, a do seksualnog zlostavljanja dolazi kad odrasla osoba, muškarac ili žena, vrši seksualne radnje nad detetom. Počinitelj može biti bilo ko, a u obzir se uzimaju seksualne radnje prema članu 184f. Ovde su posebno obrađene i manipulacije na polnim organima deteta. Dete ne mora shvatati značenje dela. Ukoliko počinitelj ostaje pasivan i navodi dete na seksualne radnje na samome sebi, takođe je izvršen prestup. Na koji način je to izvedeno (nasilno, pod pretnjom, nagovaranjem, podmićivanjem), nema nikakvog značenja.

Zakon razlikuje radnje sa i bez fizičkog kontakta. Zaštita deteta dopunjena je aktivnostima koje same za sebe ne predstavljaju seksualne radnje, ali mogu štetno uticati na razvoj deteta (st. 3 t. 3). Da bi delo bilo kažnjivo, neophodno je da između deteta i počinitelja dođe do neposrednog fizičkog kontakta. Član 176 st. 1 KZ odnosi se na seksualne radnje, koje počinitelj čini nad detetom ili navodi dete da ih vrši na počinitelju. Stav 2: Ako počinitelj navede dete na seksualne radnje s trećom osobom, takođe čini krivično delo zbog podsticanja, iako nije bilo fizičkog kontakta. Tada i treća osoba čini krivično delo. Uostalom, delo je ispunjeno kada počinitelj započne sprovoditi seksualnu radnju nad detetom, te je i sam pokušaj dela prema čl. 176 st. 4 kažnjiv po čl. 176 st. 1 Krivičnog zakonika.

Ostale seksualne radnje bez direktnog telesnog kontakta između počinitelja i žrtve, za koje je zaprećena kazna su: seksualne radnje u prisutnosti deteta kao npr. ekshibicionističke radnje i voajerizam, samozadovoljavanje ili, na primer, seksualni odnos s nekom drugom osobom

(st. 3 t. 1). Čitav događaj žrtva mora osetiti čulima, dakle mora biti svesna aktivnosti povezane sa seksom. Pritom nije neophodno da žrtva shvati i seksualno značenje događaja. Pokušaj vršenja seksualne radnje pred detetom je kažnjiv.

Jednako je tako kažnjivo navođenje deteta da vrši seksualne radnje na sebi samome (st. 3 t. 2). U to se ubrajaju slučajevi kada neko navodi dete na seksualne radnje u prisustvu počinitelja ili nekog trećeg, što obuhvata i dela na daljinu. Prema tome, zakonodavac ovde ne traži prostornu prisutnost drugih prilikom seksualne manipulacije deteta na sopstvenom telu (npr. kada neko telefonskim pozivom navede dete na seksualne manipulacije na sebi samome).

I na kraju, kažnjivo je prikazivanje pornografskih slika i predstava detetu, puštanje tonских zapisa ili odgovarajućih govora, koji na seksualan način deluju na dete (st. 3 t. 3). Ovde se ne radi samo o seksualnim radnjama prema čl. 184f KZ, već je neophodno da delovanje opisano u čl. 184f br. 1 KZ prelazi određenu granicu relevantnosti i značaja za dete. Seksualna motivacija počinitelja je dodatna prepoznatljiva osobina. Kod verbalnih izjava, obične izjave ili pitanja koji bi se odnosili na seks nisu dovoljni, a u odnosu na neometani seksualni razvoj deteta nije potrebna prostorna prisutnost počinitelja. Ukoliko, na primer, neki telefonski razgovor ima pornografski učinak na dete, to dovodi do kažnjivosti prema čl. 176 st. 3 KZ.

Ukoliko se radi o fizičkom seksualnom zlostavljanju dece, u skladu sa čl. 176 st. 1–3 KZ, počinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora od šest meseci do deset godina. U posebno teškim slučajevima kazna može biti povećana od jedne do 15 godina. Prema čl. 176 st. 5 i 6, kaznom zatvora od tri meseca do pet godina kažnjava se seksualno zlostavljanje dece bez fizičkog kontakta.

Član 176 zastareva nakon 10 godina, ali taj rok započinje tek kada žrtva napuni 18 godina (čl. 78b st. 1 br. 1 KZ) (Marquardt i Lossen, 1999: 209–211; Laubenthal, 2000: 103 ff).